

Romos katalikų bažnyčios Mišių knygos Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose

Agnė ZEMKAJUTĖ

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vilnius, el. p. a.zemkajute@lnb.lt

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugoma nemažai Romos katalikų bažnyčios mišių, svarbių savo istorine, menine verte. Bet iki šiol jie nebuvo tyrinėti ir klasifikuoti. Straipsnyje, aprašius mišiolų formavimąsi, raidą ir pagrindines dalis, analizuojami senieji leidiniai, išskiriamos teminės grupės, aptariami išskirtiniai egzemplioriai, pateikiamas visų skyriaus fonduose esančių mišių bibliografinis sąrašas.

Reikšminiai žodžiai: maldų tekstai; mišiškai; mišiolų raida; mišių rūšys; mišių bibliografinis sąrašas.

Jau pirmosios krikščionių bendruomenės savo apėigose naudojamus tekstus užrašinėjo į rankraštinės knygas, iš kurių vėliau buvo suformuoti Bažnyčios pripažinti kanoniniai tekstai, sulaukę daugybės laidų. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje įvairiuose skyriuose saugoma nemažai liturginių knygų. Bet iki šiol nebuvo tyrinėta, kiek ir kokių jų yra, kokioms krikščionių bažnyčioms jos priklausė. Šiuo straipsniu taip pat nesiekama analizuoti visų bibliotekoje saugomų liturginių knygų. Darbo tikslas – aptarti Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomus Romos katalikų bažnyčios mišiolus bei pateikti jų sąrašą. Panašių darbų, kurių objektas būtų ne mišiolų turinys, jo raida, bet pati knyga, beveik nėra¹; paprastai dėmesys skiriamas tekstui, jį siejant su liturgijos raida.

Romos katalikų bažnyčios liturginės knygos pagal turinį skirstomos į Romos mišiolus (*missale* – Mišių knyga), Valandų liturgijos knygas (Romos brevijorius), Romos apeigyną, Romos pontifikalą (skirtą vyskupams), Romos martirologiją, Vyskupų ceremonialą ir gradualą (Mišių giedojimų knygą)². Šiame darbe bus apsiribota tik mišiolais.

Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje šiuo metu saugomos 163 laidų 244 įvairios mišių knygos (skaičiuojant ir dubletus), išspausdintos XV–XX a. pr. Dažnai jos įrištos kaip konvoliutai, sudaryti iš pagrindinio mišiolų ir įvairių jo priedų (jie bus apta-

riami atskirai). Be abejo, šiuo metu turimų knygų apskaita nėra užbaigta. Senųjų mišių gali būti tarp defektnių, dar neidentifikuotų ir neaprašytų knygų, jų gali pagausėti ir perėmus senąsias Nacionalinės bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centrui priklausančias knygas.

Aprašomieji mišiolai šiame darbe sąlygiškai suskirstyti į kelias grupes pagal jų turinį, išskiriami konkrečioms Katalikų bažnyčios vienuolijoms parengti mišiolai, Mišių knygos vyskupams, atskirai išspausdinti geduliniai mišiolai, mišiolų priedai – *missae propriae*.

Atskirai neaptariami pavieniai lapeliai, skirti konkrečių šventųjų minėjimams. Paprastai jie neturi leidybinių duomenų, dažnai sunku spręsti, ar tai atskiras spaudinys, ar išsikirpta reikalinga didesnio leidinio dalis. Be to, neretai šie lapeliai spausdinami mažesniu formatu negu mišiolas, todėl įrišant jų kraštai apklijuojami, norint suvienodinti visų įrišamų knygos dalių formatą. Tad informacija apie leidėją, išleidimo datą gali būti užklijuota kaip nesvarbi. Tvarkant knygas, jas aprašant, apytiksliai išleidimo metus būtų galima nustatyti pagal laiką, kada konkretūs asmenys buvo paskelbti šventaisiais (taip nustatoma bent jau seniausia galima išleidimo data).

Fonduose saugoma knygų, kurios vadinamos mišiolais, bet neaptiriamos šiame straipsnyje. Lenkišku „Mszy na jeden głos“ pavadinimu (pirmasis žodis atitiktų lotynišką *Missae*) iš tiesų vadinamas XVI–XVII a. rankraštinis loty-

¹ Paminėtinas straipsnis: Vaitkevičiūtė-Verbickienė, Viktorija. Mišiolai // Tarp knygų. – 2005, Nr. 4, p. 17–20.

² Catholic Encyclopedia. Liturgical books. <http://www.newadvent.org/cathen/09296a.htm>
Liturginės knygos // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2008. – T. 13, p. 488–489.

niškas giesmynas. Mišiolais vadinami ir du iš trijų XVII–XVIII a. maldynų, kuriuose, be maldų, pateikta ir lotyniška Mišių eiga su vertimais į prancūzų (2 egzemplioriai) ir olandų kalbas. Kadangi jos susijusios su Mišių liturgija, tačiau naudojamos ne kunigų, o giesmininkų ar tikinčiųjų, jų čia išsamiau neaptarsime.

Straipsnio pabaigoje pateikiamas šiuo metu Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose saugomų mišiolų sąrašas. Jie yra suskirstyti tematiškai, o kiekvienoje grupėje – chronologiškai. Kai kurie iš jų yra defektiniai, neturi antraštinių bei pirmųjų knygos lapų. Jeigu randama aprobacija, mišiolio išleidimo duomenys pateikiami pagal ją. Kitu atveju naudojamosi kilnojamų švenčių kalendoriumi ir kaip išleidimo data pateikiami seniausi nurodyti metai. Tačiau jie nurodo tik apytikslę išleidimo datą, kadangi kai kurie mišiolai būna išleisti net keleriais metais vėliau nei seniausi minimi metai kalendoriuje. Nepavykus nustatyti išleidimo datos, nurodomas tik knygos išleidimo amžius.

Mišiolo raida

Ankstyvaisiais krikščionybės amžiais kartu su liturgija atsirado poreikis užsirašinėti tam tikras tipiškas formules, maldas. Iš šių pirmųjų užrašų susiformavo savotiški mišiolų pirmtakai – knygos, dabar vadinamos sakramentarijais. Kaip ankstyviausi, išsamiausi, reikšmingiausi išskiriami trys – Leono, Gelazijaus ir Grigaliaus, pavadinti trijų popiežių, kuriems iš dalies priskiriami rankraščiai, vardais³ – šv. Leono (popiežiumi buvo 440–461 m.⁴), Gelazijaus (popiežiumi buvo 492–496 m.) ir šv. Grigaliaus Didžiojo (popiežiumi buvo 590–604 m.). Leono sakramentarijus – seniausias iš žinomų, datuojamas VII a. Sutariama, kad tai yra nuorašas kito rankraščio, kurio vėliausia dalis parašyta apie 540 metus. Tai yra asmeninė maldų kompiliacija, įvairių autorių tekstų rinkinys, surašytas neatsižvelgiant į knygos tvarką. Jis niekuomet nebuvo tapęs oficialiu Bažnyčios dokumentu. Kitas reikšmingas sakramentarijus – oficialiu Bažnyčios dokumentu laikomas Gelazijaus rankraštis, kurio užrašymo pradžia datuojama apie 700-uosius metus. Svarbiausiu laikomas Grigaliaus sakramentarijus (rašytas apie 790–816 m.). Jis tapo vėliau atsiradusio mišiolio pagrindu. Čia buvo sumažintas įvairių maldų skaičius, o Mišių kanonas (pagrindinės Mišių dalies – Eucharistijos – malda)⁵ įgavo savo galutinę formą. Vis dėlto reikia prisiminti, kad vėlesnės maldų kompiliacijos nepanaikindavo ankstesnių rinkinių, įvairūs rankraščiai ir jų nuorašai galėjo

būti naudojami tuo pačiu metu. Iš pradžių buvo surašomos tik maldos, kunigo skaitomos Mišių metu. Apie IX a. atsirado ir tekstų, skirtų privačiam celebranto pamaldumui.

Maždaug X a. viduryje, kai Romos liturgija paplito šiaurėsniuose kraštuose, peržengė Alpes ir buvo pradėta naudoti vienuolynuose, atsirado poreikis nurodyti, kaip turi būti atliekamos ceremonijos. Šie nurodymai buvo surašyti į knygas, vadinamas *Ordines Romani*. XII–XIII amžiais savo ritus⁶ turėjo kartūzai, cistersai, dominikonai ir kiti vienuolių ordinai. Reikšmingi mišiolio raidai buvo 1277 m. Tada Romos popiežius Mikalojus III (popiežiumi buvo 1277–1280 m.) Romos diecezijoje įvedė kurijos adaptuotą mišiolą, parengtą pagal naudotą pranciškonų liturgijoje⁷.

Pirmasis spausdintas Romos mišiolas išleistas 1474 m. Milane (*Ordo Missalis secundum consuetudinem Romanae curie*). Jis buvo parengtas remiantis jau minėtomis Romoje naudotomis pranciškonų rankraštinėmis knygomis. Šis mišiolas sulaukė ne vienos pakartotinės laidos. Svarbus 1502 m. popiežių Inocento VIII (popiežiumi buvo 1484–1492 m.) ir Aleksandro VI (popiežiumi buvo 1492–1503 m.) ceremonmeisterio Johanno Burchardo (Johannes Burchardus, 1440–1506) Romoje išleistas mišiolas *Ordo Missae*. Jame, be liturginių tekstų, buvo sudėtos ir išsamios rubrikos – instrukcijos, kurias jis sudarė pagal ceremonijas, matytas popiežiaus liturgijoje.

Kitas svarbus Katalikų bažnyčios liturgijos raidos etapas, susijęs ir su Mišiolų redagavimu, vyko XVI a. ir buvo paveiktas reformacijos plitimo. Atsižvelgdamas į iškilusius sunkumus Šventasis Sostas Tridento Susirinkimo (1545–1563) metu nusprendė peržiūrėti ir suvienodinti liturgines knygas, kurios turėjo būti naudojamos visoje Bažnyčioje, tam tikras išimtis paliekant tik atsižvelgus į seniau susiformavusias vietines tradicijas⁸. Dvidešimt penktosios (paskutinės) sesijos metu buvo suburta komisija, kurią sudarė kardinolas Bernardino Scotti (mirė 1568 m.), vyskupas Thomas Goldwell'as (tarp 1505 ir 1515–1585), kardinolas Guglielmo Sirleto (1514–1585) ir kiti. Tridento Susirinkimas buvo uždarytas 1563 m. gruodžio 4 d., komisijai nespėjus baigti darbo, tad jį prižiūrėti buvo pavesta popiežiui Pijui IV (Pius IV, popiežiumi buvo 1559–1565 m.). Šiam mirus, naujasis mišiolas baigtas tvarkyti 1570 m., valdant jo įpėdiniui popiežiui Pijui V (popiežiumi buvo 1566–1572 m.). Jis įtvirtintas 1570 m. liepos 14 d. popiežiaus Pijaus V bule „*Quo primum*“. Mišiole išliko Johanno Burchardo surašytos rubrikos. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje šis mišiolas įsigaliojo 1578 m. kartu su kitais Tridento Susirinkimo dokumentais.

³ Jungmann, Joseph Andreas. *The Mass of the Roman Rite. Its origins and development.* – New York, 1959. – P. 46.

⁴ Čia ir toliau: *List of Popes.* http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_popes

⁵ *Catholic Encyclopedia. Canon of the Mass.* <http://www.newadvent.org/cathen/03255c.htm>

⁶ Ritas – būdas, kuriuo atliekamos įvairios Dievo garbinimo apeigos (*Catholic Encyclopedia. Rites.* <http://www.newadvent.org/cathen/13064b.htm>)

⁷ *The Roman Missal // Twentieth Century Encyclopedia of Catholicism. Section X. The Worship of the Church. Volume 109. The Liturgical Books.* – New York, 1962. – P. 23.

⁸ *Liturgy // The new dictionary of theology / editors Joseph A. Komonchak, Mary Collins, Dermot A. Lane.* – USA, 1993. – P. 597.

Netrukus po to, kai popiežiaus Pijaus bule buvo patvirtintas mišiolas, jo tekstas buvo dar du kartus taisomas. Antroji redakcija pasirašyta 1604 m. liepos 7 d. popiežiaus Klemenso VIII (popiežiumi buvo 1592–1605 m.) bule, trečioji – 1634 m. rugsėjo 2 d. popiežiaus Urbono VIII (popiežiumi buvo 1623–1644 m.) bule. Šių bulių svarbą atspindi ir visa mišiolio antraštė: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Pii V Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII et Urbani VIII auctoritate recognitum*.

Daugybę kartų perspausdinami mišiolai turėjo atitikti vadinamąją tipišką, dekretu patvirtintą laidą. Tik tokioms buvo suteikiama bažnytinė aprobacija. Pirmuoju tokiu mišiolio *editio typica* laikytinas jau minėtas 1570 m. patvirtintas mišiolas. Be Urbono VIII 1634 m. įtvirtintų pakeitimų, minėtini jau XX a. atlikti pataisymai: 1913 m. popiežiaus Pijaus X (popiežiumi buvo 1903–1914 m.), 1920 m. popiežiaus Benedikto XV (popiežiumi buvo 1914–1922 m.)⁹. Paskutinis tipiškas šio mišiolio leidimas pavirtintas 1962 m. popiežiaus Jono XXIII (popiežiumi buvo 1958–1963 m.)¹⁰.

Nors nuo 1570 m. visoje Romos katalikų bažnyčioje galiojo vienas mišiolas, atskiros vyskupijos bei vienuolijos gaudavo leidimą Mišių liturgijoje naudoti ir mišiolų papildymus. Juose buvo spausdinami konkretaus ordino šventiesiems, kankiniams pagerbti skirtų maldų tekstai, skaitomi šventojo minėjimo dieną, bei maldos vyskupijų šventiesiems globėjams.

Mišiolio struktūra

Visiems mišiolams būdinga ta pati struktūra¹¹. Knygos pradžioje spausdinamos popiežių Pijaus V, Klemenso VIII ir Urbono VIII bulės, dar gali būti pateiktos aprobacijos (*Licentia et approbatio*) – leidimai spausdinti mišiolą. Po to dedamas kalendorius, liturginių metų aprašymas, kilnojamų švenčių lentelės, bažnytinių metų kalendorius (pradedamas sausio mėnesiu, o ne liturginių metų pradžia, kuri susieta su pirmuoju advento sekmadieniu, todėl yra kintanti) su išvardytais konkrečiomis dienomis minimais šventaisiais, liturginėmis šventėmis. Paskui sudedami įvairūs paaiškinimai: apie Mišias, jų eigą, liturgijoje galinčias pasitaikyti klaidas. Mišiolio pradžia baigiama kunigo maldomis prieš Mišias ir po jų. Tada įdėtos trys pagrindinės mišiolio dalys: *Proprium Missarum de Tempore*, *Proprium Missarum de Sanctis* ir *Commune Sanctorum*. *Proprium Missarum de Tempore* – pagrindinių švenčių, sekmadienių, visų gavėnios dienų Mišių maldos ir skaitiniai. Pradedama pirmuoju advento sekmadieniu, po Di-

džiojo Šeštadienio liturgijos įterpiama Mišių eiga (*Ordo Missae*) ir Eucharistijos malda – kanonas (*Canon Missae*), toliau tęsiama Velykų liturgija ir baigiama dvidešimt ketvirtuoju sekmadieniu po Šventosios Dvasios atsiuntimo (Sekminių) bei papildomomis maldomis, skirtomis trečiam–šeštam sekmadieniams po Trijų Karalių šventės (šių prireikia, jeigu Velykos būna vėlyvos ir nuo Trijų Karalių šventės iki gavėnios susidaro ilgesnis laikotarpis). *Proprium Missarum de Sanctis* – pagal liturginius metus (pradedant lapkričio 29 diena) surašytos Mišių, skirtų šventiesiems, maldos. *Proprium Missarum de Tempore* – įvairių Mišių liturgija: bendros Mišios šventiesiems, apaštalams, kankiniams, popiežiams išpažinėjams, išpažinėjams, mergelėms, Bažnyčios mokytojams ir pan., įvairios votyvinės Mišios, Mišios už mirusiuosius (pastarosios dažnai spausdinamos atskira knyga, apie tai bus rašoma vėliau), įvairios papildomos Mišių maldos. Mišiolio pabaigoje spausdinama abėcėlinė švenčių rodyklė.

Jau minėta, kad Mišių eiga ir Eucharistijos malda įdėtos pirmojoje Mišiolio dalyje *Proprium Missarum de Tempore* tarp Didžiojo Šeštadienio ir Velykų liturgijos. Kadangi ji nesikeičia, kunigas iš čia skaito visas Mišių maldas, išskyrus kintančias pagal liturginį laiką. Kintančios Mišių maldos, kurių išdėstymą skirtingose mišiolio dalyse jau aptarėme, konkrečiai dienai visuomet surašomos ta pačia tvarka: įžangos giesmės tekstas arba *introitus*, malda po *Gloria* (Garbės himno), Žodžio liturgijai skirti skaitiniai (skaitinys, psalmės eilutės ir evangelijos ištrauka), aukojimo giesmės tekstas arba *ofertoriumas*, tylomis skaitoma kunigo malda, komunijos giesmės eilutė ir malda po komunijos.

Dažnai mišiolas yra konvoliutinė knyga. Jo pabaigoje pridedami vyskupijai ar vienuolių ordinui skirti Mišių priedai – papildomų švenčių maldos. Kadangi, paskelbus naujus šventuosius ar naujas bažnytines šventes, būdavo sukuriamos tai šventei skirtos maldos, parenkami Šventojo Rašto tekstai, išleisdavo ir atskirus lapelius su konkrečiais dienai skirtais naujais liturginiais tekstais, kurių nebuvo senesniuose mišioluose. Tokių lapelių ar kelių lapų brošiūrų kai kuriuose mišioluose randama net po kelis.

Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomų Mišių knygų apžvalga

Missale Romanum. Pagrindinės šv. Mišių knygos, kaip minėta, ir yra vadinamieji mišiolai, lotyniškai *Missale*. Bendrų visos Romos katalikų bažnyčios naudotų mišiolų saugoma 45 skirtingų laidų 65 knygos. Seniausias ir vertingiausias fonduose turimas mišiolas – 1485 m. Bazelėje (Šveicarija) išleistas inkunabulas *Missale Basiliens-*

⁹ Martimort Aimé-Georges, Béraudy, Rogcr. L'église en prière. Introduction à la liturgie. – Tournai, 1961. – P. 68-69.

¹⁰ Straipsnyje nekalbama apie liturginę Vatikano II Susirinkimo reformą, kurios vienas iš rezultatų buvo 1970 metais išleistas naujas mišiolas *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*. *Editio typica*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1970. Kadangi Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomos knygos, išleistos tik iki 1830 (su tam tikromis išimtimis, tai liudija ir čia minimi XX a. pr. mišiolai), tolesnė mišiolų istorija šiuo atveju nėra aktuali.

¹¹ Catholic Encyclopedia. Missal. <http://www.newadvent.org/cathen/10354c.htm>

sis. Jis priklausęs Žemaičių kunigų seminarijai ir išlaiko būdingą mišiolas struktūrą, o kolofone minimas popiežius Inocentas VIII. Šis mišiolas vadinamas pagal jo išleidimo vietą. Vėliau, popiežiams patvirtinus bendrą visuotinį mišiola, visi šie atskiri leidiniai gavo bendrą *Missale Romanum* pavadinimą. Vėliausias saugomas leidinys – Regensburge (Vokietija) 1939 m. išspausdintas mišiolas.

Daugiausia mišiolas spausdino garsios tų laikų spaustuvės Antverpene, Venecijoje, Kelne, Kemptene, Augsburgu. Bažnyčia savo liturginėms knygoms rinkdavosi gerai žinomus spaustuvininkus, galėjusius užtikrinti šių knygų kokybę. Įdomus faktas pastebimas XIX a. pabaigos mišioluose – turimose 1889–1905 m. knygos rašomi net trys vietovardžiai: *Ratisbonae*, *Neo Eboraci et Cincinnatii* (Regensburgas Vokietijoje, Niujorkas ir Cincinatis JAV). Šios knygos buvo spausdinamos pagal Šventojo Sosto ir Šventosios apeigų kongregacijos pateiktą rankraštį bei atvaizdus (ši kongregacija 1588 m. buvo įkurta prižiūrėti liturginių šventimų tvarką Romos katalikų bažnyčioje). Taigi siekiant pigumo ir patogumo tokie patys mišiolas buvo spausdinami skirtinguose žemynuose, taip išvengiant išlaidų bei laiko sąnaudų, kurių prireiktų gabenant knygas.

Išskirtinas 1826 m. Polocko tėvų pijorų spaustuvėje išleistas mišiolas. Jis svarbus ne tik dėl to, kad spausdintas buvusios Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje. Tai vienintelis mišiolas, kuriame kitų Mišių knygų konvoliutų atskira dalis *Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae, ad normam Missalis Romani accomodatae* (apie jį dar kalbėsime vėliau) išspausdinta kaip papildomas knygos skyrius, turintis bendrą paginaciją.

Įvairių vienuolių mišiolas. Kiekviena Katalikų bažnyčios vienuolija, švęsdama Mišių liturgiją, laikėsi ne tik bendro Romos katalikų bažnyčios kalendoriaus, bet paminėdavo ir jiems patiems svarbias šventes, susijusias su konkrečių ordinų šventaisiais ir pan. Dėl šios priežasties buvo leidžiami specialūs mišiolas. Skyriuje saugomi 24 mišiolas, skirti karmelitų, dominikonų, pranciškonų ir benediktinų ordinams (iš viso – 15 laidų). Šie mišiolas kiek vėlesni, seniausias iš turimų išspausdintas 1684 m. Romoje ir skirtas karmelitams.

Dauguma mišiolas buvo atvežti iš užsienio, daugiausia iš Venecijos, Romos. Vienintelis „vietinis“ mišiolas – 1685 m. Varšuvos pijorų išspausdintas *Missale abbreviatum ad usum fratrum, ac monialium Carmelitarum discalceatorum. Missas sine notis decantantium*. Šią knygą tik su išlygomis galima vadinti mišiolu. Toks pat teisingas būtų ir gradualo (kintamų Mišių giedojimų knyga) be natų pavadinimas. Čia išspausdintos giesmės, giedamos sekmadieniais ir švenčių dienomis visus metus. Pats pavadinimas liudija, kad natos šioje knygoje nebuvo išspausdintos. Galima daryti prielaidą, kad

vienuoliai mokėjo melodijas atmintinai, o šios knygos buvo reikalingos prisiminti, kokį tekstą reikia giedoti kiekvieną dieną Mišių metu.

Nedidelio formato Gardino karmelitams priklausęs sutrumpintas mišiolas (*Missale abbreviatum ad usum fratrum, ac monialium Carmelitarum discalceatorum*) – savotiška pagalbinė knyga. Čia sudėtos tik tam tikrų švenčių ir minėjimų maldos, skaitiniai, evangelijos, bet nėra kanono. Tokios knygos nepakaktų aukojant Mišias, tačiau tokia nedidelio formato knyga patogiu naudotis keliaujant ar liturgijos metu bažnyčioje, kurioje nebūtų specialaus karmelitų mišiolu.

Dauguma minėtų mišiolas priklausė įvairiems karmelitų, pranciškonų vienuolynams. Tai liudija įvairūs rankraštiniai įrašai. Išsiskiria vienas 1740 m. Venecijoje išspausdinto pranciškonų mišiolu egzempliorius. Apie jo priklausomybę konkrečiam vienuolynui ar bažnyčiai žinių nėra, tačiau prabangus rudo aksomo kietviršis, papuoštas metalinėmis detalėmis, kurių viena vaizduoja Švenčiausios Mergelės Marijos ėmimą į dangų, o kita – besimeldžiantį šventąjį Pranciškų, liudija knygos dovanotojų ar savininkų reikšmingumą, vienuolyno turtingumą ar svarbą.

Vyskupų mišiolas. Kaip minėta, viena iš katalikiškų liturginių knygų rūšių yra pontifikalai. Šiuo žodžiu vadinamos knygos, kuriose surašytos ceremonijos ir liturgija, atliekama vyskupų. Pontifikaluose paprastai nepateikiama Mišių eiga, randama mišioluose. Seniausi pontifikalai datuojami IX a. O sunorminta knyga, gavusi *Pontificale Romanum* pavadinimą, buvo patvirtinta popiežiaus Inocento VIII. Šių knygų turinys įvairus. Juose pateikiama Sakramentų teikimo liturgija, bažnyčių, altorių konsekracijos, bažnytinių reikmenų šventinimo ceremonijos, vienuolių, kunigų, vyskupų, abatų ir abacių šventimų apeigos, karalių ir karalienių karūnavimo ceremonijos.

Nors, kaip minėta, pontifikaluose paprastai nebūna Mišių liturgijos, išimtimi galima vadinti seniausią iš saugomų – 1543 m. Venecijoje išspausdintą *Pontificale Romanum*¹². Jo antraštėje nurodoma, kad, be kitų apeigų, yra ir „iškilmingų Mišių, vyskupo švenčiamų savo bažnyčioje, tvarka“ (*ordo celebrandi solēnes missas per pontificem in sua ecclesia*).

Tačiau specialiai vien tik vyskupams atskirai buvo leidžiamas ir Mišių kanonas: *Canon Missae ad usum episcoporum ac praelatorum solemniter, vel privatè celebrantium*. Nuo paprastų mišiolas kanono toks leidinys skiriasi puošnumu, labai dideliu formatu, iliustracijų gausa ir jų kokybe. Tokių knygų saugoma 7 laidų 8 egzemplioriai.

Geduliniai mišiolas. *Missale defunctorum*, arba Mišių už mirusiuosius knygos, yra mišiolu dalis. Vis dėlto labai dažnai jos spausdinamos atskirai. Be abejo, taip atsižvelgta į praktinius poreikius. Knygoje surašytos apeigos vykdavo ne tik bažnyčioje, bet ir kapinėse, tad

¹² Paulo 3. Pont. Max. Pontificale Romanum. – Venetiis : apud heredes Luceantonij Junte Florentini, 1543.

plonas, nedidelio (palyginti su dauguma mišiolų) formato apeigynas buvo daug praktiškesnis.

Šių knygų saugomi 39 vienetai (23 laidų), išleisti tarp 1668–1918 metų. Net keturios laidos (1685, 1707, 1730, 1757) išspausdintos Vilniuje, Jėzuitų universiteto spaustuviėje. Ypač daug, net 7 egzemplioriai, – 1730 m. laidos. Šis faktas neturėtų stebinti – vietinės knygos turėjo būti lengviau prieinamos bažnyčioms, jų būta daugiau, daugiau ir išliko. Kaip minėta, vienuolynai turėjo savus mišiolus. Ne išimtis ir gedulinės apeigos. Išliko 1717 ir 1754 m. geduliniai mišiolai (iš viso – 5 egzemplioriai), kurie buvo išspausdinti pagal karmelitų mišiolą.

Laidotuvių mišiolai išsiskiria dydžiu ir puošybos paprastumu. Kadangi čia spausdinamos tik vienos apeigos, jie nedideli. Be to, mažiau puošiami nei kiti apeigynai. Daugelio jų viršeliai paprasti, kartoniniai kietviršiai apraukti oda ar apklijuoti popieriumi su odine nugarėle, kartais juodame viršelyje dar įspaustas auksuotas ar paprastas kryžius.

Missae propriae. Šie mišiolai – didžiojo *Missale Romanum* papildymai. Istoriskai susiklostė, kad kai kurios šventės ar šventieji buvo iškilmingiau minimi atskirose vyskupijose, vienuolijose. Tokiems vietiniams minėjimams skirta liturgija ne visa buvo sudėta į pagrindinį mišiolą. Todėl buvo spausdinami priedai, dažniausiai įrašami kartu su mišiolu. Juose nebuvo kartojamas kanonas, sudedamos vien kintančios Mišių dalys – skaitiniai ir maldos. Tik retais atvejais jos buvo įrašomos kaip atskiros knygos (galbūt bažnyčia negalėjo sau leisti įsigyti dar vieną mišiolą, o turimame šių priedų nebuvo).

Beveik visuose skyriuose saugomuose mišioluose įdėti du priedai (kartais jie spausdinami kartu): *Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae* ir *Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum*. Lenkijos Karalystei skirtų knygų mišioluose randama 27 skirtingų laidų 38 egzemplioriai. Švedijos Karalystei skirtų yra mažiau: 14 laidų 18 egzempliorių. Dar 21 egzempliorius (9 laidos) skirtas abiem karalystėms. Visi Švedijai skirti priedai buvo įrašti kartu su Lenkijai skirtaisiais, tad galima manyti, kad bent dalį šių konvoliutų galėjo įrašyti patys leidėjai ar su jais bendradarbiavę knygrišiai, tokius mišiolus gamindami Šiaurės kraštų bažnyčioms.

Viename 1868 m. išspausdintame priede išvardytos Vokietijos, Vengrijos, Bohemijos, Lenkijos, Švedijos, Štirijos, Karintijos, Moravijos, Silezijos, dalies Italijos, taip pat kitos bažnytinės provincijos, be to, juo gali naudotis dar ir kitos, tiksliai neįvardytos: *Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Poloniae, Sueciae, Styriae, Carinthiae, Moraviae, Silesiae, partim Italiae, nec non aliarum provinciarum*. Toks ilgas vyskupijų sąrašas liudija, kad tai nėra specifiniai konkrečios vietos šventieji, greičiau – papildymas, kuriame sudėta liturgija, skirta paminėti naujus šven-

tuosius, kurių nebuvo senesniuose mišioluose. 1888 m. išleista Mišių knyga, skirta Tryro vyskupijai, į Lietuvą tikriausiai buvo atvežta kokio iš ten atvykusio kunigo, ji čia nebuvo reikalinga.

Ir mišiolus, ir jų papildymus turėjo ir vienuolijos. Retų knygų ir rankraščių skyriaus fonduose randama skirtų pranciškonams (kai kuriose antraštėse dar patikslinama, kad skirti visoms trimis pranciškonų vienuolijoms), augustijonams bei basiesiems karmelitams (13 laidų, 21 knyga). Papildymai dažniausiai buvo įrašami prie šiems ordinams skirtų mišiolų. Vieną pranciškonų mišiolams skirtą priedą 1858 m. išspausdino Juozapo Zawadskio spaustuviė Vilniuje.

Varia. Esama dar keleto mišiolų, kurių neįmanoma priskirti konkrečiai grupei. Tai pavieniai mišiolėliai. Jiems priskirtinos dvi šventiesiems bei atskira visiems šventiesiems kankiniams prisiminti publikuotos laidos, kuriose nenurodyta konkreti vyskupija, tad jos skirtos visai Romos katalikų bažnyčiai. Atskirais leidiniais išleisti visų metų skaitiniai ir evangelijos, votyvinės mišios. Šių egzempliorių turima po vieną. Tikriausiai bažnyčiose jų ir naudota mažiau.

Įdomus išskirtinis 1889 m. išleistas mišiolas *Missale ad usum sacerdotum caecutientium concinnatum*, skirtas, kaip mini ir pavadinimas, silpnaregiams. Jame yra tik pagrindinė Mišių dalis – Eucharistijos malda arba kanonas. Ši plona didelio formato knyga išspausdinta ypač didelėmis raidėmis, kad ją lengvai skaitytų prastai matantis žmogus ir jo negalia netrukdytų aukoti Mišias.

Mišiolų priklausomybė. Maždaug pusė saugomų mišiolų – anoniminiai, nėra jokių ženklų, kam jie priklausė. Rankraštinųjų įrašų bei spaudų rasta 88 knygose. Daugiausiai mišiolų pateko iš Vilniaus kunigų seminarijos (27), Vilniaus katedros (20), Vilniaus bernardinų bažnyčios (13) ir Žemaičių kunigų seminarijos (7). Kai kurios knygos į seminarias buvo suvežtos iš skirtingų vienuolynų, bažnyčių. Į Vilniaus kunigų seminariją pateko mišiolų iš Vilniaus katedros (2), Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos, Vilniuje buvusio misionierių vienuolyno, taip pat neidentifikuoto karmelitų vienuolyno, Minsko bernardinų vienuolyno. Dvi knygos priklausė Vilniaus vyskupui Karoliui Hrinevskiui (1841–1929; vyskupas buvo 1883–1889, nušalintas 1885). Esama ir kitų pavienių egzempliorių, pasirašytų kunigų, priklausiusių Tytuvėnų, Vyžuonos, Vilniaus karmelitų, Vilniaus jėzuitų Šv. Jono bažnyčioms.

Kai kuriuose mišioluose randama ir daugiau informacijos apie savininkus bei knygos kelionę. Aksomu su sidabriniais apkaustais puoštame mišiole rastas rankraštinis įrašas „Tan Mszał z dziesięcią srebrnami blachami na starey oprawie z Kosciola S. Teresy na Sznipiszkach r. 1832 zamkniętego oddano do Katedralnego Wilens-

kiego Kosciola r. 1834 lutego 8 dnia“ liudija, kad knyga priklausė Šnipiškių Šv. Teresės bažnyčiai. Ją uždarius knyga perduota Vilniaus katedrai. Vilniaus kunigų seminarijai priklausęs mišiolas su rankraštiniu įrašu „Proszę pamiętać Antoniego Defitzu“ byloja apie tradiciją prašyti melstis už aukotoją. Toks įrašas kunigui turėjo prieš kiekvienas Mišias priminti knygos dovanotoją ir įpareigoti prisiminti jį Mišiose.

Čia aptartos knygos atspindi dabartinę Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus saugomų knygų situaciją. Kadangi fondai nuolat pilnėja, perduodamos knygos iš Nacionalinės bibliotekos Bibliografijos ir

knygotyros centro, tikėtina, kad mišiolų atsiras daugiau. Vis dėlto teminiu požiūriu jų įvairovė nebeturėtų plėstis.

Senieji mišiolai – mūsų krikščioniško paveldo dalis, kuri dar turėtų sulaukti įvairių sričių specialistų dėmesio. Menotyrininkų, knygų įrišimų tyrinėtojų dėmesio laukia jų puošnūs viršeliai, iliustracijos. Knygų priklausomybės ženklai prisidėtų atskleidžiant katalikiškų knygų kelią besikeičiant Katalikų bažnyčios padėčiai Lietuvoje.

Už galimybę rašant šį straipsnį pasinaudoti Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijos biblioteka, pagalbą ieškant su tema susijusių knygų dėkojame seminarijos bibliotekos direktorei Irenai Aleksandravičienei.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomų mišiolų sąrašas

Romos katalikų bažnyčios mišiolai

- 1485 – Missale Basiliense. – [Basilea] : [Nicolaus Kessler], [1485 kovo 29].
- 1597 (?) – [Missale Romanum].
- 16?? – [Missale Romanum].
- 1605 – Missale Romanum. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana, apud Ioanem Moretum, 1605.
- 1610 (?) – [Missale Romanum].
- 1612 – Missale Romanum. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana, apud Viduam et Filios Io. Moreti, 1612.
- 1629 – Missale Romanum. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Cornelii ab Egmodt et Sociorum, 1629.
- 1634? – Missale Romanum. – Venetiis : Apud Nicolaum Pezzana.
- 1650 – Missale Romanum. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1650.
- 1651 – Missale Romanum. – Graecii : Typographia Francisci Widmanstadii, 1651. – Aprašyta pagal leidimą spausdinti.
- 1660 – Missale Romanum. – Lutetiae Parisiorum : Impensis Societatis Typographicae Librorum Officii Ecclesiastici, jussu Regis constitutae, 1660.
- 1661 – Missale Romanum. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1661.
- 1663 – Missale Romanum. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1663.
- 1684 – Missale Romanum. – Lutetiae Parisiorum : Apud Georgium et Ludovicum Josse, 1684.
- 1700 – Missale Romanum. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Balthazaris ab Egmond et Sociorum, 1700.
- 1713 – Missale novum Romanum. – Literis Antverpiensibus : Sumptibus Joannis Georgii Muffat, Bibliopolae Brunensis in Moravia, 1713.
- 1720 – Missale Romanum. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Balthazaris ab Egmond et sociorum, 1720.
- 1728 – Novum missale Romanum. – Augustae Vindelicorum et Graecii : Sumptibus Philippi, Martini et Joannis Veith haeredum, 1728.
- 1734 – Missale novum Romanum. – Ex ducali Campodionensi typographeo : Per Joannem Mayr, 1734.
- 1739 – Novum Missale Romanum. – Augustae Vindelicorum : Sumptibus Martini Veith, 1739.
- 1740 (?) – [Missale Romanum]. – Venetia, 1740.
- 1743 – Novum Missale Romanum. – Augustae Vindelicorum : Sumptibus Martini Veith bibliopolae, 1743.
- 1746 – Missale Romanum. – Venetii : Typographia Balleoniana, 1746. – Aprašyta pagal leidimą spausdinti.
- 1749 – Missale Romanum. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1749.
- 1768 – Missale Romanum. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1768.
- 1769? – [Missale Romanum], 1769.
- 1771? – [Missale Romanum].
- 1774 – Missale Romanum. – Ex ducali Campidionensi Typographeo : Per Aloysium Galler, 1774.
- 1776 – Missale Romanum. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1776.
- 1785 – Missale Romanum. – Venetiis : Ex typographia Joannis Antonii Belloni, 1785.
- 1790 – Missale Romanum. – Ex Ducali Campidionensi typographeo, 1790.
- 1792 (?) – [Missale Romanum].
- 1792 – Missale romano-seraphicum. – Romae : In Typographia S. Michaelis ad Ripam, Sumptibus Pauli Giunchi Romani, Provisoris Librorum Bibliothecae Vaticanae, 1792.
- 1798 – Missale Romano-Seraphicum. – Ex ducali Campidionensi typographeo, 1798.
- 1799 – Missale Romanum. – Ex ducali Campidionensi typographeo, 1799.
- 1805 – Missale Romanum. – Ex ducali Campidionensi typographeo, 1805.

- 1826 – Missale Romanum. – Polociae : apud patres Scholarum Piarum, 1826.
- 1887 – Missale Romanum. – Mechliniae : H. Dessain, summi pontificis, S. Congregationis de propaganda fide et archiepiscopatus Mechliniensis typographa, 1887.
- 1889 – Missale Romanum. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et S. Rit. Congr. typographi, 1889.
- 1892 – Missale Romanum. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : Sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et S. Rit. Congr. typographi, 1892.
- 1897 – Missale Romanum. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus, chartis et typis et Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et Sacrorum Rituum Congregationis typographi, 1897.
- 1899 – Missale Romanum. – Ratisbonae, Romae et Neo Eboraci : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et S. Rit. Congr. typographi, 1899.
- 1905 – Missale Romanum. – Ratisbonae, Romae, Neo Eboraci et Cincinnatii : Sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et S. Rit. Congr. typographi, 1905.
- 1923 – Missale Romanum. – Turonibus : typis Alfredi Mame et Filiorum, Sanctae Sedis Apostolicae et Sacrae Rituum Congregationis typographorum, 1923.
- 1939 – Missale Romanum. – Ratisbonae : sumptibus et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et S. Rituum Congregationis typographi, 1939.

[vairių vienuolijų mišioli

- 1684 – Missale fratrum ordinis beatissimae Dei Genetricis, semperque Virginis Mariae de Monte Carmeli. – Romae : apud Franciscum Tizzonum, 1684.
- 1685 – Missale abbreviatum ad usum fratrum, ac monialium Carmelitarum discalceatorum : missas sine notis decantantium. – Varsaviae : typis Scholarum Piarum, 1685.
- 1695 – Missale abbreviatum ad usum fratrum, ac monialium Carmelitarum discalceatorum iteragentium. – Patavii : ex typographia fratrum Sardi, 1695.
- 1703 – Missale fratrum ordinis beatissimae Dei Genetricis, semperque Virginis Mariae de Monte Carmeli. – Romae : Apud Georgium Plachum, 1703.
- 1726 – Missale Sacri Ordinis Praedicatorum. – Romae : typis Hieronymi Mainardi, apud Theatrum Capranicense, 1726.
- 1733 – Missale fratrum ordinis beatissimae Dei Genetricis, semperque Virginis Mariae de Monte Carmeli. – Romae : Apud Antonium de Rubeis, 1733.
- 1740 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci. – Venetiis : ex typographia Balleoniana, 1740.

- 1742 – Missale Benedictino-monasticum. – Augustae Vindellicorum : Sumptibus Philippi Jacobi Veith, 1742.
- 1750 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci juxta Missale Romanum. – Venetiis : ex typographia Balleoniana, 1750.
- 1753 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci juxta Missale Romanum. – Venetiis : ex typographia Balleoniana, 1753.
- 1759 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci juxta Missale Romanum. – Venetiis : ex typographia Balleoniana, 1759.
- 1765 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum sancti p. Francisci, juxta Missale Romanum. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1765.
- 1767 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci juxta Missale Romanum. – Venetiis : Ex Typographia Balleoniana, 1767.
- 1768 – Missale Sacri Ordinis Praedicatorum. – Romae : in typographia Octavii Puccinelli, 1768.
- 1777 – Missale franciscanum ad usum fratrum minorum Sancti P. Francisci juxta Missale Romanum. – Venetiis : ex typographia heredis Nicolai Pezanna, 1777.

Vyskupų mišių knygos

- 1640 – Canon Missae cum praefationibus, et aliis nonnullis. – Romae : Ex typographia Rev. Cam. Apostolicae, 1640.
- 1682 – Canon Missae. – Salisburgi : Typis Joan. Bapt. Mayr, Aulico-Acad. Typogr., 1682.
- 1700 – Missae pontificales. – Parisiis : Apud Mauritium Vallery, 1700.
- 1745 – Canon Missae ad usum episcoporum ac praelatorum solemniter, vel privatè celebrantium. – Romae : apud Jo. Mariam Salvioni, Joachinum, et Jo: Josephum filios, typographos pontificios Vaticanos, 1745.
- 1765 – Canon Missae ad usum episcoporum, ac praelatorum solemniter, vel private celebrantium. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1765.
- 1798 – Canon missae ad usum episcoporum ac praelatorum solemniter vel private celebrantium. – Urbini, ex typographia Ven. cappellae Sanctissimi Sacramenti : apud Joannem Guerrini, 1798.
- 1880 – Canon missae ad usum episcoporum ac praelatorum solemniter vel private celebrantium. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : Sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apostolicae et Sacr. Rituum Congregationis typographi, 1880.

Gedulniai mišioli

- 1668 – Missae pro defunctis. – Cracoviae : in officina Stanislai Petricovij, 1668.
- 1679? – Ordo Missae pro defunctis. – [Anno Dni 1679].
- 1685 – Missae pro defunctis. – Vilnae : Typis Academicis Societatis Jesu, 1685.

- 1696 – Missae defunctorum. – Tulli Leucorum : Sumptibus Martini Endteri, Bibliopolae, 1694.
- 17?? – Missae in agenda defunctorum. – In typographia Bassanensi : Sumptibus Remondini Veneti, [s.a.]
- 1707 – Missae defunctorum. – Vilnae : Typis Universitatis Societatis Jesu, 1707.
- 1717 – Missale defunctorum secundum ritum Missalis Carmelitarum, pro commodiori usu in hanc formam ordinatae. – Venetiis : apud Andream Poleti, 1717.
- 1730 – Missae defunctorum. – Vilnae : Typis Universitatis Societatis Jesu, 1730.
- 1754 – Missae pro defunctis juxta ritum Missalis Carmelitarum. – Venetiis : ex typographia Balleoniana, 1754.
- 1755 – Missae defunctorum. – Ex ducali Campidonensi typographeo : per Andream Stadler, 1755.
- 1757 – Missae defunctorum. – Vilnae : Typis universitatis Societatis Jesu, 1757.
- 1758 – Missae in agenda defunctorum. – Tyrnaviae : ex Typographia Academica Societatis Jesu, 1758.
- 1777 – Missae in agenda defunctorum. – Venetiis : Ex typographia Joannis Antonii Pezzana, 1777.
- 1781 – Missae in agenda defunctorum. – Venetiis : Ex Typographia Joannis Antonii Pezzana, 1781.
- 1781 – Missae defunctorum. – Lovicii : Typis Suae Celsitudinis primatialis Archi-Episcopi Gnesnensis, 1781.
- 1782 – Missae defunctorum. – Augustae Vindelicorum : Sumptibus Fratrum Veith Bibliopolarum, 1782.
- 1782 – Missae defunctorum. – Sandomiriae, 1782.
- 1794 – Missae defunctorum. – Augustae Vindelicorum : sumptibus Franc. Ant. Veith bibliopolae, 1794.
- 1846 – Missae defunctorum. – Mechliniae : P.J. Hanico, summi Pontificis, S. Congregationis de propaganda fide et Archiep. Mechl. typographus, 1846.
- 1889 – Missae pro defunctis. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apost. et S. Rit. Congr. typographi, 1889.
- 1900 – Missae pro defunctis. – Ratisbonae, Romae et Neo Eboraci : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apost. et S. Rit. Congr. typographi, 1900.
- 1904 – Missae pro defunctis. – Ratisbonae, Romae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apost. et S. Rit. Congr. typographi, 1904.
- 1918 – Missae in agenda defunctorum. – Taurini (Italia) : sumptibus et typis Eg. Petri Marietti. S. Sedis Apost. et S. Rit. Congr. typographi, 1918.
- Missae propriae*
- 16?? – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae.
- 1611 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Antverpiae : ex officina Plantiniana, apud Viduam et Filios Joannis Moreti, 1611.
- 1626 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Venetiis : apud Iuntas, 1626.
- 1629 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Coloniae Agrippinae : sumptibus Cornelli ab Egmond et Sociorum, 1629.
- 1631 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Antverpiae : ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, 1631.
- 1641 – Missae propriae patronorum Regni Poloniae. – Venetiis : Ex typographia Cierea. 1641.
- 1644 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Venetiis : apud Iuntas, 1644.
- 1645 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Antverpiae : ex officina Plantiniana, Balthasaris Moreti, 1645.
- 1653 (?) – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Coloniae Agrippinae : Apud Cornelium ab Egmond, 1653.
- 1655 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Coloniae Agrippinae : Apud Cornelium ab Egmond 1655.
- 1680 (?) – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Antverpiae : ex officina Plantiniana, apud viduam & heredes Balthasaris Moreti, 1680.
- 1684 (?) – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Antverpiae : ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, 1684.
- 1686 – Missale Romanum. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Balthasaris ab Egmond, & Sociorum, 1686.
- 17?? – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae.
- 1702 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Societatis, 1702.
- 1711 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Coloniae Agrippinae : Sumptibus Balthasaris ab Egmond, 1711.
- 1712 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Olomucii et Brunnae : sumptibus Joannis Georgii Muffat bibliopolae, 1712.
- 1722 (?) – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Augusti Vindelicorum : Sumptibus Philippi, Martini et Joannis Veith, fratrum, 1722.
- 1727 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae – Augustae Vindelicorum et Graecii : Sumptibus Philippi, Martini et Joannis Veith haeredum, 1727.
- 1734 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Ex ducali Campidonensi typographeo : per Joannem Mayr, 1734.
- 1736 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Ex ducali Campodinensi typographeo : per Joannem Mayr, 1736.
- 1737 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Wratislaviae : Typis Academici Collegii Societatis Jesu, 1737.
- 1739 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Augustae Vindelicorum : Sumptibus Martini Veith, 1739.

- 1756 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Wratislaviae : Typis Academici Collegii Societatis Jesu, 1756.
- 1776 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Vratislaviae : Typis Academicis, 1776.
- 1785 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Cracoviae : sumptus Ignatii Grebel Typogra et Bibl. S. R. M., 1785.
- 1824 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Romae : Ex typographia rev: Camerae Apostolicae, 1824.
- 1611 (?) – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Antverpiae : ex officina Plantiniana, apud Viduam et Filios Ioannis Moreti, 1611.
- 1653 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Coloniae Agrippinae : Apud Cornelium ab Egmond, 1653.
- 1655 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Coloniae Agrippinae : Apud Cornelium ab Egmond, 1655.
- 1667 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Cracoviae : in officina Schedeliana, S.R.M. Typogr., 1667.
- 1680 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Antverpiae : ex officina Plantiniana, apud viduam & heredes Balthazaris Moreti, 1680.
- 1684 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Antverpiae : ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1684.
- 17?? – Missae propriae sanctorum patronorum Regni Sueciae.
- 1702 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Coloniae Agrippinae : Suptibus Societatis, 1702.
- 1712 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Olomucii et Brunnae : sumptibus Joannis Georgii Muffat bibliopola, 1712.
- 1722 – Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum. – Augustae Vindelicorum : Sumptibus Philippi, Martini et Joannis Veith, fratrum, 1722.
- 1727 (?) – Missae propriae Regni Sueciae patronorum. – Augustae Vindelicorum et Graecii : Sumptibus Philipi, Martini et Joannis Veith haeredum, 1727.
- 1729 – Missae propriae sanctorum Regni Suaeciae patronorum. – Augustae Vindelicorum, et Graecii : Sumptibus Philippi, Martini, et Joannis Veith, fratrum, 1729.
- 1734 (?) – Missae propriae Sanctorum Regni Suaeciae patronorum. – Ex ducali Campodinensi Typographeo : per Joannem Mayr, 1734.
- 1736 – Missae propriae sanctorum Regni Suaeciae patronorum. – [Campidoniae], [1736].
- 1680 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae. – Antverpiae : Ex officina Plantiniana, apud Viduam, et Heredes Balthazaris Moreti, 1680.
- 1736 – Missae propriae sanctorum Regni Suaeciae patronorum. Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. – Ex ducali Campodinensi typographeo : per Joanem Mayr, 1736.
- 1745 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae. – Wratislaviae : Typis Academici Collegii Societatis Jesu, 1745.
- 1749 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae. – Wratislaviae : Typis academicis colegii Societatis Jesu, 1749.
- 1772 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. Missae propriae sanctorum Regni Sueciae Patronorum. – Venetiis : Ex Typographia Balleoniana, 1772.
- 1777 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae, et Sueciae. – Ex ducali Campidonensi typographeo : per Aloysium Galler, 1777.
- 1784 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae. – Ex ducali Campidonensi typographeo : per Aloysium Galler, 1784.
- 1792 – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae. – Ex ducali Campidonensi Typographeo : per Clementem Lingg, 1792.
- 18?? – Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae. Missae propriae sanctorum Regni Sueciae patronorum.
- 1868 – Missae propriae SS. Patronorum Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Poloniae, Sueciae, Styriae, Carintiae, Moraviae, Silesiae, partim Italiae, nec non aliarum provinciarum. – Mechliniae : H. Dessain, 1868.
- 1888 – Proprium Missarum dioecesis Treverensis. A s. sede apostolica adprobatum. – Treveris : Ex cancellaria episcopali, 1888 [Ratisbonae : Ex officina Friderici Pustet, 1888].
- 16?? – Missae propriae festorum ordinis fratrum minorum.
- 1640 – Missae propriae festorum ordinis fratrum minorum. – Coloniae Agrippinae : sumptibus Cornelii ab Egmond, 1640.
- 1641 – Missae Propriae festorum Ordinis fratrum minorum. – Venetiis : apud Iuntas, 1641.
- 1642 – Missae propriae festorum ordinis fratrum minorum. – Antverpiae : ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1642.
- 1682 – Missae propriae festorum ordinis fratrum minorum. – Antverpiae : ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti, 1682.
- 17?? – Missae propriae festorum Ordinis fratrum minorum.
- 17?? – Missae propriae Beatorum ordinis eremitarum s. p. Augustini.

- 1705 – Missae propriae sanctorum et aliarum festivitatum ordinis carmelitarum prio fratribus discalceatis eiusdem ordinis. ... Pro provincia sancti spiritus per Poloniam et Magnum Ducatum Lithuaniae. – Cracoviae : Typis Nicolai Alexandri Schedel S.R.M. Ordinar: Typogr., 1705.
- 1729 – Missae propriae sanctorum trium ordinum fratrum minorum. – Augustae Vindelicorum et Graecii : sumptibus Philippi, et Martini Veith, fratrum, 1729.
- 1749 – Missae propriae sanctorum trium ordinum fratrum minorum ad formam missalis Romani redactae. – Augustae Vindelicorum et Graecii : sumptibus Philippi Jacobi Veith, 1749.
- 1751 – Missae propriae sanctorum Ordinis Eremitarum sancti Augustini. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1751.
- 1772 – Missae propriae Sanctorum Ordinis Eremitarum sancti Augustini. – Venetiis : Ex typographia Balleoniana, 1772.
- 1858 – Supplementum ad Missale Romano-Seraphicum. – Wilno : Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1858.

Varia

- 1642 – Missae propriae sanctorum celebrandae ad libitum eorum, qui Missali Romano utuntur. – Venetiis : Apud Cieras, 1642.
- 1732 – Missae sanctorum, partim de praecepto, partim ad libitum recitandae. – Brunsbergae : Typis Collegii Societatis Jesu, 1732.
- 1748 – Missae in universa Ecclesia de praecepto dicendae. – Braunsbergae : Typis Collegii Societatis Jesu, 1748.
- 1768 – Pro commemoratione omnium sanctorum martyrum. – Romae : Ex typographia Reverendae Camerae, 1768.
- 1883 – Missae votivae per annum. – Ratisbonae : Typis Fr. Pustet, 1883.
- 1884 – Epistolae et Evangelia totius anni secundum Missale Romanum. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, S. Sedis Apost. et Sac. Rituum Congregationis typographi, 1884.
- 1889 – Missale ad usum sacerdotum caecutientium concinnatum. – Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnatii : sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet, s. sedis apostolicae et sac. rituum congregationis typographi, 1889.

Summary

Roman Catholic Missals Within the Collections of the Rare Books and Manuscripts Department of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania

Agnė ZEMKAJUTĖ

The subject of this article is important from the historical and cultural points of view. The history of the missal is reviewed from its origins in the oldest Catholic Mass book, the Sacramentary, until the advent of the Missale Romanum common to the whole Roman Catholic Church, its formation, development and the principal constituent parts.

The Missals preserved at the Rare Books and Manuscripts Department are arranged in the following thematic groups: Missale Romanum (missals published for the purposes of separate religious Orders and pontiffs), funeral missals, Missae propriae (missal annexes intended for different dioceses, mostly for the Kingdom of Poland, sometimes Sweden). The most valuable and significant editions (the oldest books preserved within the collection are the 1485 Basel Missal and funeral missals printed in Vilnius 1685–1757, etc.) are discussed. More than half of the missals have provenances that show their former owners and describe the books themselves. Most of the books came to the Library from Vilnius Theological Seminary and Vilnius Cathedral.

The article also provides a bibliographical list of missals from the Rare Books and Manuscripts Department's collections. The missals are arranged by thematic groups, and within each group, they are listed in a chronological order.